

УДК 94(477(06.011(502.752+502.742)«1950/1970»

Альбіна Пагіря

Інтелекція та розвиток заповідної справи в УРСР у 1950–1970-х рр.

Досліджено участь української радянської інтелекції та держави в організації заповідників на території УРСР у 1950–1970-х рр., а також боротьбу громадськості за охорону навколишнього середовища в межах заповідних зон.

Ключові слова: інтелекція, заповідники, екологія, охорона природи, УРСР

Постановка наукової проблеми та її значення. Заповідна справа – одна з найважливіших складових частин природоохоронних наук і природоохоронної діяльності. Вона відіграє важливу роль у розробці теоретичних засад та практичному розв'язанні проблем збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, підтримці екологічної рівноваги в природі, формуванні світоглядних орієнтирів людини та суспільства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В історіографії проблема участі української радянської інтелекції в заповідній справі в УРСР отримала висвітлення в дослідженнях відомого природоохоронця В. Борейка [1–7], який уклав біографічно-бібліографічний словник-довідник діячів заповідної справи та охорони природи України в царський і радянський періоди та підготував історію заповідної справи в Україні. Ще в радянський час побачили світ публікації академіка І. Г. Підоплічка [10] та голови відділу заповідників Державного комітету з охорони природи при Кабінеті Міністрів УРСР О. К. Ющенка [15], дослідника В. І. Зарецького [9], присвячені природозаповідному фонду УРСР. Деякі аспекти історії природозаповідної справи в Україні розглядалися у дослідженнях О. А. Васюти, С. І. Васюти та Г. Філіпчука [8]. Однак на сьогодні відсутнє комплексне дослідження щодо впливу української радянської інтелекції на державну політику в природозаповідній сфері у 1950–1970-х рр.

Мета статті – на основі наявної історіографічної та джерельної бази, зокрема архівних документів з Центрального державного архіву вищих органів влади і управління в Україні, розглянути внесок інтелекції у формуванні природозаповідної сфери в УРСР у 1950–1970-х рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У галузі заповідної справи радянська політика була екологонебезпечною і суперечливою. Починаючи з 1950-х рр., у СРСР відбуваються періодичні погроми заповідників, які викликали невдоволення та патріотизм в окремих груп населення, що ставали на захист заповідних територій. На 1951 р. на території України нараховувалося 14 заповідників місцевого та 12 – республіканського значення (Асканія-Нова, Середньодніпровський, Канівський, Гористе, Софіївка, Устинівка, Тростянець, Хомутовський степ, Чорноморський, Азово-Сиваський, Михайлівська цілина, Стрілецький степ, Веселі Боковеньки). Завдяки першому й останньому керівникові Головного комітету із заповідників при УРСР Леоніду Антоновичу Мартинюку керівництвом УРСР прийнято декілька природоохоронних постанов. У березні 1950 р. він провів перше засідання директорів заповідників республіки та разом з АН УРСР узяв участь у розробці документів із організації нових 11 лісових заповідників. Кожна перемога на «заповідному фронті» досягалась з великими труднощами. У 1950 р. Мартинюк писав у своїй доповідній керівництву: «...викликає тривогу зневажливе ставлення частини спеціалістів та навіть високоповажних осіб до заповідників і до справи охорони природи загалом: “не потрібно ніякої цілини – все розпахати”, “вирубати все”, “нікому не потрібні заповідники” і т. д.» [6, с. 8].

Однак плідна діяльність Л. А. Мартинюка була перервана в серпні 1951 р. підписаною Й. Сталіним як керівником Ради Міністрів СРСР постановою № 3192 «Про заповідники», у якій зазначалося, що в низці районів безпідставно розрослася мережа державних заповідників із охорони природи, більшість із яких працює незадовільно й не виконує покладених на них завдань. «Багато заповідників, – підкреслювалось у постанові, – не мають наукової та культурної цінності та є зайвими. Площі низки заповідників надмірно великі, у результаті чого розміщені на їхній території ліси, корисні копалини, сільськогосподарські та водні угіддя належно не використовуються. Науково-дослідна робота в більшості державних заповідників ведеться у відриві від практичних інтересів народного господарства. Тематика наукових робіт досить часто носить надуманий та випадковий характер». Цією постановою Ради Міністрів союзних республік були зобов'язані закрити 88 заповідників, із них в Україні – 19 [3, с. 128].

Усього Україна «позбулася» 33 тис. га заповідних територій. У результаті станом на 1958 р. в Україні було лише вісім заповідників, тобто 0,12 % від усієї території УРСР [16, арк. 1–4; 19, арк. 3]. Зокрема, в УРСР залишилися три заповідники загальносоюзного підпорядкування (Кримський, Чорноморський, Азово-Сиваський) та шість – республіканського значення, підпорядкованих АН УРСР, університетам, музеям, облвиконкомам (заповідники Асканія-Нова, «Стрілецький степ», «Хомутівський степ», Канівський біогеографічний, Тростянецький, Софіївський) [7, арк. 38].

Документи Ради Міністрів УРСР свідчать про те, що Л. Мартинюк чинив супротив, як міг, бажаючи хоча б якось зберегти якщо не свій Головний комітет, то хоча б українські заповідники. На жаль, у нього нічого не вийшло. Подальша його доля невідома [6, с. 8].

Після ліквідації Головного комітету із заповідників при Раді Міністрів УРСР загальне керівництво й нагляд за станом охорони природи, заповідної справи стала здійснювати Комісія з охорони природи АН УРСР, яку очолив академік І. Г. Підоплічко. Тяжкими були перші кроки комісії, однак вона чимало встигла зробити. Так, збережено наявні заповідники, які хотіли ліквідувати, наприклад Хомутовський степ, Кримський заповідник. За пропозицією І. Г. Підоплічка, президент АН УРСР звернувся до керівництва з проханням створити Карпатський, Поліський, Карадазький заповідники і 120 пам'яток природи. Саме він відстоював існування заповідної території Асканія-Нова [13, с. 12; 14, с. 108–109].

Іван Григорович Підоплічко – один з авторів проектів багатьох природоохоронних постанов і законів, у тому числі Закону «Про охорону природи Української РСР». Ще в 1957 р. на засіданнях президії ЦК КПУ він неодноразово доводив необхідність прийняття Закону УРСР з охорони природи й організації Держкомприроди УРСР [7, с. 276].

У 1961 р., коли почалася друга хвиля закриття заповідників, І. Г. Підоплічко в числі декількох інших професорів-зоологів і ботаніків доводив завідувачу Ради Міністрів УРСР Н. Гречусі, що скорочувати мережу заповідників на Україні не потрібно [7, с. 277].

Поступово на захист заповідників стали й представники наукової природоохоронної спільноти. Зокрема, потрібно відзначити керівника комісії АН УРСР із дослідження заповідної цілини в Асканії-Нова Михайла Івановича Котова (1985–1978 рр.). Він неодноразово піднімав питання про створення заповідників у Карпатах, Поліссі, Кременецьких горах та в Провальському степу. М. І. Котов брав активну участь у роботі комісії АН УРСР із охорони природи, був одним з авторів Закону «Про охорону природи УРСР». У липні 1953 р. він виступав на I республіканському з'їзді Українського товариства охорони природи (УТОП) з доповіддю на тему «Заповідники УРСР і завдання товариства у зв'язку з розгортанням в них науково-дослідницьких робіт», у якій указував на необхідність створення нових заповідників [18, с. 58–64].

21 лютого 1958 р. Президія АН УРСР прийняла важливу постанову із подання І. Г. Підоплічка «Про раціональну мережу заповідників в Українській РСР». Академія наук просила українське керівництво створити такі заповідники: Карпатський (на основі центрального гірського лісового масиву в районі Чорногори та з приєднанням до нього низку філіалів, тобто ділянок у різних районах Карпат і Прикарпаття), Український лісостеповий (на базі відновлення колишніх заповідників лісостепової зони України, Канівського, Чорноліського, а також існуючого заповідника «Михайлівська цілина» в Сумській області), Український степовий (на основі заповідників «Асканія-Нова», «Хомутовський степ», «Кам'яна Могила», «Стрілецький степ», а також через приєднання до них нових ділянок, що були раніше заповідниками (Карплівська цілина, Провальський степ)), Зокальський (на території центрального лісового масиву в Олевському та прилеглих районах Житомирської й Рівненської областей із філіалами у Волинській, Київській і Чернігівській областях), Карадазький. Також пропонувалося створити Дунайські плавні, підпорядкувавши їх АН УРСР, відокремити Асканію-Нову від сільськогосподарського патрону. Для визначення меж і розмірів Українського поліського заповідника передбачалося створити спеціальну міжвідомчу комісію [19, с. 3–4].

Однак іншим листом від 20 січня 1959 р. за підписом віце-президента АН УРСР М. Гулого Академія наук відмовлялася від керівництва заповідниками. Отримавши практично в один і той самий час дві різні пропозиції, українське керівництво повернуло обидва проекти Академії на доопрацювання [15, с. 20]. Таким чином зірвалася спроба врятувати заповідники.

Упродовж 1950-х рр. скорочено службу державного нагляду за полюванням, чисельність працівників Главку мисливського господарства зменшено в сім разів і передано до Міністерства

лісового господарства. Кримський та Азово-Сиваський заповідники були реорганізовані в заповідно-мисливські господарства, перетворившись на місця полювання високопоставлених партійно-радянських чиновників [2, с. 3]. А ті заповідники, які не вдалось офіційно перетворити в «заповідно-мисливські господарства», усе одно не могли вистояти під тиском високопоставлених мисливців і рибалок.

До кінця 1950-х рр. природні об'єкти поступово знов привертають до себе увагу. 3 червня 1958 р. спільною постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР «Про заходи по поліпшенню охорони природи Української РСР» від 3 червня 1958 р. У постанові зазначалося: «Вважати, що охорона природи і відтворення природних багатств республіки, як важлива загальнодержавна справа, повинні стати предметом постійного піклування всіх партійних, радянських, профспілкових, комсомольських, господарських, наукових, громадських організацій і всього населення» [10, с. 21]. Уже 29 січня 1960 р. 76 парків стали заповідниками.

Відповідно до попередньої постанови 30 червня 1960 р. Верховна Рада Української РСР затвердила перший комплексний закон «Про охорону природи Української РСР». У законі заповідникам і пам'яткам природи присвячено окремий розділ, що сприяло покращенню обліку й узяття під охорону цінних природних об'єктів.

Значне скорочення мережі заповідників, що відбулось у кінці 1951 р. у колишньому СРСР, мало своє продовження. Через 10 років заповідній справі нанесено ще один сильний удар.

У верхах почала циркулювати ідея нового скорочення заповідників. На січневому 1961 р. пленумі ЦК КПРС М. Хрущов сказав: «Дуже багато створюється скрізь заповідників... Заповідники повинні бути там, де небхідно зберігати цінні куточки природи, вести там дійсно наукові нагляди. Такі заповідники, що являють наукову і державну цінність, у нас, звичайно, є. Але значна частина теперішніх заповідників – це вигадана справа. Що станеться в лісах, якщо там не буде заповідників? Нічого. Природу потрібно, звичайно берегти, охороняти, але не шляхом створення заповідників з великим штатом обслуговуючих їх людей» [3, с. 149].

Унаслідок такого підходу в СРСР закрито 16 заповідників, скорочено частину площі наявних. Правда, на цей раз в Україні жодного заповідника повністю не закрили, але частину з них – Михайлівську цілину, Хомутовський степ, Стрілецький степ і Кам'яні могили – злили в один – Український степовий заповідник. Окрім того, в Асканії-Новій у 1962 р. розорано 6200 га заповідного степу [8, с. 175].

Після заповідників нанесено удар ще й по єдиному тоді всесоюзному природоохоронному утворенню – комісії з охорони природи при АН УРСР, що чимало зробила для порятунку заповідників. Спочатку її передали в Держплан СРСР, потім, за пропозицією Держплану, рішенням Президії Ради Міністрів СРСР під керівництвом Хрущова 2 жовтня 1963 – закрили [4, с. 151].

На 1964 р. заповідна справа в УРСР мала найгірші показники за всі часи радянської влади на Україні: усього 0,02 території республіки, усі вони розміщені в степовій зоні. Водночас відсутні заповідники в лісостеповій, поліській і гірській географічних зонах. Із 15 союзних республік УРСР займала 13 місце, залишивши за собою Литву й Молдову (в останньої взагалі не було заповідників). А на спроби комісії з охорони природи АН УРСР знайти в 1963 р. місця для нових заповідних об'єктів влада відповідала, що в таких наділів немає [22, арк. 42].

У зв'язку з цим АН УРСР та Державний комітет Ради Міністрів УРСР із охорони природи внесли пропозицію зі створення п'яти нових заповідників – Поліського, Карпатського, Дунайського й Канівського [22, арк. 2, 3].

10 червня 1967 р. на Україні нарешті після 10 річного обговорення в ЦК КПУ завдяки втручання Академії (підготовлено Підоплічко) створено позавідомчий природоохоронний орган – Державний комітет з охорони природи при Кабінеті Міністрів УРСР. Він отримав украй обмежені та контрольовані повноваження й жоден заповідник не був йому підконтрольний.

13 березня 1969 р. Рада УТОПу постановила зобов'язати Президію товариства разом з АН УРСР і Державним комітетом Ради Міністрів УРСР із охорони природи розробити й подати до Ради Міністрів УРСР пропозиції щодо розширення мережі державних заповідників, а також просити державну комісію прискорити та завершити організаційну роботу з виділення території під новостворені заповідники й укомплектувати їх штатами. Окрім цього, Рада УТОПу зобов'язала всі обласні відділення товариства створити секції з охорони природи та посилення роботи з виявлення й

взяття під охорону об'єктів природи, які, відповідно до закону, повинні охоронятися державою як пам'ятки природи [20, арк. 131–132].

У 1970 р., з ініціативи І. Г. Підоплічко, АН УРСР порушила питання про створення ще 25 заповідників. Як тільки Підоплічко пішов з голови комісії з охорони природи – Академія більше не приймала зацікавленої участі ні в охороні природи, ні в заповідній справі. Загалом, потрібно відзначити, що після його смерті в Україні не було вченого такого рівня, який би міг так високо підняти проблему охорони природи. Однак він був не єдиним, кого турбували екологія країни та її заповідна справа.

Яскравим захисником заповідної справи був академік і віце-президент (1948–1952рр.) АН УРСР Петро Степанович Погребняк (1900–1976 рр.). Ще в 1946 р. разом із Головним комітетом із заповідної справи при Раді Міністрів УРСР він розробляв проект створення десятків лісових заповідників (які, однак, так і не вдалося відкрити), проектував заповідник «Чорний ліс» у Кіровоградській області. У січні 1951 р., коли в керівництві обговорювали питання скорочення мережі заповідників, П. С. Погребняк виступив різко проти. Таку ж позицію він займав і в лютому 1961 р., коли в Раді Міністрів УРСР знов обговорювали питання скорочення заповідників. До його думки прислуховувались у вищих ешелонах влади, та лише під натиском союзної Ради Міністрів це відбулося [6, с. 33].

У 1970-х рр. до питань розвитку заповідників України знову повернулися на державному рівні. Так, у 1972 р. введено систему класифікації заповідних об'єктів і територій, що охороняються державою. Класифікаційна система на той час складалась із п'яти категорій – заповідників, заказників, природних парків, пам'ятників природи, парків – пам'ятників садово-паркового мистецтва й не враховувала ще багатьох, не менш важливих категорій природоохоронних територій в Україні [9, с. 9–10; 23, арк. 16].

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 28 січня 1972 р. «Про заходи по розширенню мережі державних заповідників і покращення заповідної справи» протягом 1971–1975 рр. уряд створив Ялтинський державний гірсько-лісовий заповідник, Державний заповідник «Мис Мартьян», «Дунайські плавні» на правах філіалу включені до складу Чорноморського державного заповідника, а Провальський степ – до складу Луганського державного заповідника [21, арк. 3].

Якщо до створення Державного комітету охорони природи УРСР нараховувалося лише три державні заповідники, то на кінець 1975 р. – дев'ять із шістьма філіями у 12 областях. У 1976 р. за площею заповідників Україна займала 11 місце серед усіх республік колишнього СРСР, але водночас вона не мала на той час жодного природного парку [8, с. 183]. Створювались охоронні зони навколо заповідника шириною до 1 км, у межах якої дозволялася господарська діяльність, яка не вела до змін натурального розвитку природних процесів на території [25, арк. 85].

Однак низьку ефективність процесів формування екологічної політики в Україні в цей період засвідчує історія розвитку перлини її заповідного фонду – «Асканія-Нової». Ще в травні 1976 р. на адресу вищих партійних органів України надійшла доповідна записка «Про стан заповідного комплексу «Асканія-Нова», яку підписали президент АН УРСР академік Б. Є. Патон та голова Державного комітету Ради Міністрів УРСР з охорони природи Б. І. Вольтовський. У ній підкреслювалося, що за роки радянської влади заповідник «Асканія-Нова» фактично перетворився на Український науково-дослідний інститут (УкрНДІ) тваринництва степових районів, причому його структура стала настільки складною, що окремі частини вступили між собою в серйозні протиріччя, що викликали зміну екологічних умов, видового складу заповідної флори. Далі Б. Є. Патон і Б. І. Вольтовський звернулись у ЦК КПУ з проханням урятувати актуальність проблем охорони природи та виділити з УкрНДІ заповідний комплекс у складі цілинного степу й підпорядкувати їх АН УРСР [11, с. 48]. Але партійно-радянська тоталітарна система практично ніяк не відреагувала на стурбованість Академії наук і галузевого комітету стосовно її подальшого розвитку в південних степах.

23 січня 1973 р. президент АН УРСР, академік Б. Є. Патон надіслав лист на адресу заступника голови РМ УРСР П. Т. Тронька, у якому вказувалося на проблему розміщення поблизу дендрологічного заповідника «Софіївка» у м. Умані військової частини, у складах якої містилися різні паливно-мастильні матеріали, унаслідок чого відходи нафтопродуктів негативно впливала на рослинність парку й призводили до знищення навколишньої флори. Пропонувалось упорядкувати територію заповідника та знести згадані приміщення [24, арк. 74].

Більш успішніше, ніж заповідники та національні парки, зростала мережа заказників і пам'ятників природи республіканського значення. 3 серпня 1978 р. створено ще 16 республіканських заказників на площі 10,3 тис. га. У лютому 1980 р. уряд затвердив ще 35 нових заказників республіканського значення, серед них – Білосарайська коса, що в 1930-х рр. була заповідником [12, с. 219].

У довідці щодо перспективного плану розвитку заповідної справи УРСР на 1975–1990 рр. передбачалося, що в 1976–1980 рр. буде організовано дев'ять нових заповідників, а загальна їхня кількість зросте до 19 із загальною площею – 199 тис. га. Зокрема, у цей період планувалося створити Холодноярський на Черкащині, Медоборський на Тернопільщині, Чорноліський на Кіровоградщині, Дністровський лиман і Савранський ліси на Одещині, Буковинський на Чернівеччині, Тарханкутський у Криму [26, арк. 160–161]

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Розвиток природозаповідної у 1950–1970-х рр. був прямо пов'язаний із діяльністю окремих осіб України. Вагому роль у розв'язанні проблем зі створення заповідників відіграла інтелігенція – духовний провідник суспільства. Саме вони ставали на захист заповідних територій, доводячи недоцільність їхнього розгрому. За своє життя ці особи прагнули встигнути якнайбільше. Однак радянське керівництво та його господарська політика, заснована на споживацькому ставленні до природи, піддавали осудженню й моральному гонінню їхні поривання. Водночас варто відзначити, що якби не їхні прагнення захистити природу, то охорона природного середовища в УРСР перебувала б на маргінесі радянської політики.

Джерела та література

1. Борейко В. Е. Белые пятна истории природоохраны СССР, России, Украины / В. Е. Борейко. – Киев : [б. и.], 1996.
2. Борейко В. Від Сталіна до Хрущова / В. Борейко, В. Гамма // Зелений світ. – 1993. – № 6.
3. Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. – [2-е изд., доп.]. – Киев : [б. и.], 1995.
4. Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. – [3-е изд. доп.]. – Киев : [б. и.], 2002.
5. Борейко В. Е. История охраны природы Украины (X век – 1980 г.) / В. Е. Борейко. – Киев : [б. и.], 2001.
6. Борейко В. Е. Популярный биографо-библиографический словарь-справочник деятелей заповедного дела и охраны природы Украины, Царской России и СССР (1860–1960) / В. Е. Борейко ; Киевский эколого-культурный центр охраны дикой природы СоЭС. – Киев : [б. и.], 1995.
7. Борейко В. Е. Словарь деятелей охраны природы / В. Е. Борейко. – [2-е изд. доп.]. – Киев : [б. и.], 2001.
8. Васюта О. А. Екологія і політика : у 2-х т. Т. 1 / О. А. Васюта, С. І. Васюта, Г. Г. Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 1998.
9. Зарецкий В. И. Территориальные аспекты охраны окружающей среды / В. И. Зарецкий. – Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1985.
10. Підоплічко І. Г. Заповідні скарби / І. Г. Підоплічко, О. К. Ющенко. – Киев : [б. и.], 1976.
11. Природоохоронні території Української РСР. – К. : Урожай, 1983.
12. Природно-заповідний фонд Української РСР. – К. : Урожай, 1986.
13. Справочник по заповедному делу. – Киев : Урожай, 1988.
14. Экология и власть. 1917–1990 : Документы / В. И. Пономарева и др. – М. : [б. и.], 1999.
15. Ющенко О. К. Заповідники УРСР. – К. : [б. и.], 1985.
16. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф. 4698, оп. 1, спр. 23.
17. ЦДАВОВУ, ф. 4698, оп. 1, спр. 33.
18. ЦДАВОВУ, ф. 4698, оп. 1, спр. 34.
19. ЦДАВОВУ, ф. 4698, оп. 1, спр. 68.
20. ЦДАВОВУ, ф. 4698, оп. 1, спр. 286.
21. ЦДАВОВУ, ф. 4698, оп. 1, спр. 408.
22. ЦДАВОВУ, ф. 4778, оп. 1, спр. 115.
23. ЦДАВОВУ, ф. 4778, оп. 1, спр. 223.
24. ЦДАВОВУ, ф. 4778, оп. 1, спр. 253.
25. ЦДАВОВУ, ф. 4778, оп. 1, спр. 264.
26. ЦДАВОВУ, ф. 4778, оп. 1, спр. 342.

Пагиря Альбина. Интеллигенция и развитие заповедного дела в Украинской ССР в 1950–1970-х гг. Исследовано участие украинской советской интеллигенции и государственных органов в организации заповедников на территории Украинской ССР в 1950–1970-х гг., а также общественную борьбу за охрану окру-

жаючої середовища в межах заповідних зон. Заповідне діло – один з найбільш важливих компонентів екологічної науки та природоохоронної діяльності. Воно грає важливу роль у розробці теоретичних основ та практичного рішення проблем біологічного та ландшафтного різноманіття, підтримки екологічного балансу в природі, формуванні світоглядних орієнтирів людини, суспільства, нації. Природний заповідник, зокрема, є основним об'єктом державної політики в області охорони навколишнього середовища.

Хищна експлуатація природних ресурсів викликала у передових людей тривогу, викликала патріотичне бажання до охорони природи, для збереження її для майбутніх поколінь.

Доказано, що розвиток природоохоронної справи в Українській РСР у 1950–1970-х рр. був безпосередньо пов'язаний з діяльністю окремих осіб. Важливу роль у вирішенні проблем шляхом створення заповідників грав інтелектуал – духовний лідер суспільства. Самі вони ставали на захист заповідних територій, доводячи нецелесобразність їх ліквідації. За своє життя представники інтелектуальності намагалися досягти якомога більшого. Однак радянське керівництво та його господарська політика, заснована на споживчому ставленні до природи, зазнавала осуду та морального переслідування їхніх праць.

Таким чином, розвиток історично традиційного напрямку охорони природи – заповідного діла – в Україні у 1950–1970-х рр. в умовах партійно-радянського тоталітарного розуміння екологічної політики був недостатнім та дуже суперечливим.

Ключові слова: інтелектуал, заповідники, екологія, охорона природи, УРСР.

Pagirya Albina. Intelligentsia and Nature Protection in Ukrainian Soviet Socialistic Republic in 1950–1970th. Participation of Ukrainian soviet intelligentsia and state authorities in foundation of national parks in Ukrainian Soviet Socialistic republic in 1950–1970th, public struggle for environmental protection in framework of natural park zones are researched in the article. Foundation of national parks is one of the most important components of environmental science and environmental activities. It plays an important role in the development of theoretical foundations and practical solution to the problems of biological and landscape diversity, maintaining the ecological balance in nature, forming the ideological orientation rights, communities and society. Nature reserve, in particular, is the main object of public policy in the field of environment.

Elemental predatory exploitation of natural resources has caused progressive people of USSR anxiety exciting patriotic desire for nature conservation, to preserve it for future generations.

The development of nature protection in Ukrainian SSR in the 1950–1970's was directly related to the activities of separate individuals. Significant role in creation of national parks played intellectuals – the spiritual leaders of the society. They were to protect conservation areas, proving unreasonableness of their defeat. During their life, they wanted to make it as much as possible. However, the Soviet leadership and its economic policy based on the consumer's relationship to nature, subjected to condemnation and persecution of their moral aspirations.

The development of historical and traditional direction for nature conservation – protected areas – in Ukraine in 1950–1970-th years in terms of party and Soviet totalitarian understanding of environmental policy was inefficient and highly controversial.

Key words: intelligentsia, national park, ecology, nature protection, Ukrainian Soviet Socialistic Republic.

Стаття надійшла до редколегії
19.05.2013 р.

УДК 304.44(477:438):061.22

**Юлія Пачос,
Іван Романюк**

Виставкова співпраця України та Польщі у 2000–2012 рр.

У статті досліджено виставкове співробітництво України та Польщі у 2000–2012 рр., що є елементом культурного взаємобміну й дозволяє долучити до художнього, фото- й музейного мистецтва значну кількість громадян обох держав. Проаналізовано основні напрями й особливості такої співпраці.

Ключові слова: Україна, Польща, співпраця, виставки, виставки образотворчого мистецтва, фотовиставки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Протягом останніх двадцяти років Україні та Польщі вдалося налагодити тісне й плідне співробітництво в усіх сферах суспільного життя і вивести

© Пачос Ю., Романюк І., 2013